

TOPONÍMIA DELS POBLES VALENCIANS

BORRIANA

LA PLANA BAIXA

**AJUNTAMENT
DE BORRIANA**

ACADÈMIA VALENCIANA DE LA LLENGUA
SECCIÓ D'ONOMÀSTICA

COORDINACIÓ I GESTIÓ
Unitat de Recursos Lingüísticotècnics

RECALL
Nomenclàtor Toponímic Valencià

TEXT
Josep Palomero Almela

GRAFISME
Esperança Martínez Molina

© Acadèmia Valenciana de la Llengua

Col·lecció: Onomàstica
Sèrie: Toponímia dels Pobles Valencians
Borriana, 250

Editat per: Publicacions de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua
Av. de la Constitució, 284
46019 València
Tel.: 963 874 023
Adreça electrònica: avl@avl.gva.es

Amb la col·laboració de l'Ajuntament de Borriana

ISBN: 978-84-482-6729-2
Depòsit legal: V-2758-2022
Impressió: gràfiques **vimar**

Ajuntament de Borriana, 11 • 46150 Borriana (València) • Tel. 963 874 023 • Fax 963 874 024 • www.borriana.es

www.avl.gva.es

BORRIANA

Segons el professor Sanchis Guarner, el nom de Borriana és llatí. Els romans, de fet, hi van bastir unes quantes vil·les disperses, algunes fundades en la proximitat d'assentaments ibèrics anteriors, entre els quals destaca el jaciment de Vinarragell. La població actual, però, la van crear els àrabs al segle IX a la vora del riu Sec de Betxí (o riu Anna), torrent que arreplega l'aigua excedent de la serra d'Espadà i travessa el terme fins a desembocar en l'estany de la Vila, un paratge natural amb vegetació de ribera i ullals d'aigua dolça, conegut com a *clot de la Mare de Déu*.

La vila es va situar en un alter creuat pel Caminàs, una via costanera preromana, enmig d'una plana formada pels depòsits quaternaris del Millars, riu que pel nord separa el terme, de 47,2 km², del d'Almassora. A l'est limita amb el Mediterrani; a l'oest, amb les Alqueries i Vila-real, i al sud, amb Mascarell i Nules. La població, emplaçada a 2 km del litoral i a 12 m sobre el nivell del mar, és la capital històrica de la Plana Baixa; té 34.903 veïns (2021), repartits entre la ciutat (títol concedit el 1901) i els nuclis marítics (el Grau, la Malva-rosa, el Port, la Serratella), cada vegada més poblats, al llarg de 13 km de costa.

El terme de Borriana és molt fèrtil perquè no li ha faltat mai l'aigua del Millars, que es canalitza a través d'una xarxa de séquies que daten probablement de la romanització i la centuriació de les partides, sense menysprear les ampliacions i millores que degueren introduir tant els llauradors musulmans com els posteriors.

Durant el període àrab, Borriana va ser l'únic nucli urbà de l'actual plana de Castelló. No era una agrupació de vivendes arrecerades a redós d'un castell, sinó un poble comercial fortificat enmig d'un terme extens i productiu que, pel sud, limitava amb el de Sagunt. Moltes aldees i poblets en depenien. Va tindre alqueries ben poblades d'una importància primordial, com Carabona, que comptava amb jurisdicció pròpia i dominava altres llogarets menors.

Cap a finals del segle XI, el cavaller castellà Rodrigo Díaz de Vivar, servidor de l'emir de la taifa de València, va romandre a Borriana almenys en 1091. Però fou Jaume I qui, a mitjan juliol de 1233, la va incorporar a la Corona cinc anys abans de prendre València, ja que era fonamental per a l'èxit de la seua campanya militar. Els prohoms i els eclesíastics que havien contribuït a la conquesta, així com els ordes militars del Temple, de l'Hospital i de Calatrava, van ser els més beneficiats en el repartiment del terme d'on foren expulsats, segons el Llibre dels Fets, 7.032 moros, una quantitat extraordinària per a l'època.

Sobre la mesquita derrocada es va alçar el temple cristià dedicat a Santa Maria, del qual roman l'absis, d'un gòtic primitiu; la nau actual, en canvi, és posterior. Durant el regnat d'Alfons el Franc s'hi van aplegar les Corts el 1286. Per a commemorar eixa efemèride, el 2007 les Corts Valencianes van celebrar una sessió ordinària en esta mateixa església.

A fi d'atraure nous veïns, Jaume I va concedir a Borriana l'1 de novembre de 1233 la primera carta pobla a fur de Saragossa, complementada amb una segona dos anys després. Els nous pobladors procedien indistintament de Catalunya o d'Aragó; més avant en vingueren d'altres, provinents de Navarra, Castella i Occitània. També es deu al rei la segregació de tot el secà del terme borrianenc per a fundar Vila-real en 1274, creant parcel·les adequades per a una família i construint séquies, a fi de promoure una agricultura útil per als nous colons, com ha determinat el professor Ramon Ferrer Navarro.

Al segle següent, durant les guerres de la Unió, Borriana va romandre fidel a Pere el Cerimoniós, que en 1349 li va concedir el privilegi de tindre la corona reial com a escut municipal i de singularitzar la senyera amb un blasó de tres corones d'or situades en línia dins d'una banda d'atzur perquè foren visibles, com va documentar Pere Maria Orts. En 1542 Carles I li va conferir l'escut compost per tres corones, pel fet d'haver-se mantingut fidel durant la Guerra de les Germanies, segons la crònica de l'historiador Rafael Martí de Viciano, fill de la població.

Fins al segle XVIII s'hi van mantindre els cultius tradicionals de subsistència: hortalisses, oliveres, figueres, garroferes, blat, i arròs en la zona costanera d'aiguamolls. També va augmentar la plantació de cànem per a usos tèxtils, de moreres per a la sericicultura i de canyamel; de fet, hi havia un trapig. Però cap a finals del segle XIX, el salt a la modernitat es degué al cultiu expansiu de la taronja i a la seua comercialització internacional, activitats mercantils que aportaren una gran riquesa a la població, introduïren el modernisme, l'eclecticisme i el racionalisme en l'arquitectura urbana i augmentaren els servicis. En les primeres dècades del segle XX s'aconseguí la construcció del port, actualment amb dàrsenes destinades a la pesca, a la reparació d'embarcacions i als usos esportius, fomentats pel Club Nàutic i per l'Escola de la Mar de la Generalitat, que l'ha determinat com a port d'acollida de les embarcacions d'ONG (Open Arms, Sea Watch) dedicades al salvament de naufrags.

Darrerament, l'economia local ha acusat la crisi de la taronja. A pesar que compta amb firmes comercials sòlides dedicades a l'exportació i a la producció de derivats, així com amb indústries de maquinària agrícola, més una puixant granja de piscicultura i una profusió de xicotetes i mitjanes

empreses, són molts els tècnics i operaris borrianencs que treballen en la important producció taulellera de la zona. A partir de l'execució d'una ambiciosa actuació urbanística en la costa, es confia en la potenciació del turisme.

Les festes locals es commemoren el 3 de febrer en honor de sant Blai i el 8 de setembre per la Mare de Déu de la Misericòrdia. Des de 1928 es fan falles, i creus de maig des de 1944. A partir de 2010 s'ha celebrat en la platja el multitudinari festival de música Arenal Sound.

Entre les persones cèlebres que han nascut a Borriana al segle XX figuren el ministre republicà Vicente Cantos Figuerola, el militar Amado Granell, el físic Federico García Moliner, el violinista Abelardo Mus, el cantant Juan Varea, el cardenal Vicente Enrique i Tarancon, el futbolista Juan Bautista Planelles, la periodista Inés Ballester, l'historiador de l'art Manuel Borja-Villel i el polític Manuel Tarancon Fandos. A més, el periodista Vicente Marco Miranda, la cantant Lucrecia Bori i el pianista José Iturbi han mantingut llaços molt estrets amb la població.

ELEMENTS FÍSICS

Orografia

Fondos de Llosa

Hidrografia natural

Clot de la Mare de Déu

Estany Llarguer

Gola de Barruguer

Gola de l'Estanyet del Colombrí

Gola de l'Ull de la Vila

Gola de la Pàpula

Gola de Mossén Vicent

Gola de Perolets

Gola del Caramit

Gola del Rajolí de la Malva-rosa

Gola del Rovellat

Gola del Tercer Braç del Finello

Gola Nova

Gola Tercera

la Marjal

Riu Millars

Riu Sec de Betxí (o Anna)

Hidrografia artificial

Braç Primer del Caramit

Braç Primer del Rovellat

Braç Segon del Caramit

Braç Segon del Rovellat

Braçal de l'Eccehomo

Braçal del Convent

Braçal del Mig del Finello

els Partidors

Escullera de Llevant

Escullera de Ponent

(o del Morro)

Gual de Cantos

Gual dels Real

Motor de Sant Josep

(o de Capella)

Motor del Caramit

Motor del Quixalet

(o Pou de Sant Joan)

Pou d'Huguet

Pou de Cotanda

Pou de Figueroles

Pou de Huite (White)

Pou de l'Aigua Potable

Pou de l'Eccehomo

Pou de l'Escorxador

Pou de la Farinera

Pou de la Pedregala

Pou de la Vela

Pou de Llopis

Pou de Matella

Pou de Mingarro

Pou de Montesinos

Pou de Montserrat

Pou de Raset

Pou de Rubert

Pou de Sant Francesc

Pou de Sant Isidre

Pou de Sant Manuel

Pou de Sant Vicent

Pou del Rajolar

Pou del Tongo

Pou del Tonyiner

Rajolí de Camete

Rajolí de l'Estany Llarguer

Rajolí de la Senda de l'Ullal
Rajolí de la Serratella
Rajolí de la Torre d'Onda
Séquia de Benitxola
Séquia de la Tanda
(o Sobirana)
Séquia de Matella
Séquia de Nules
Séquia de Vinyes
Séquia del Molinou
Séquia del Palau
Séquia del Rajolí
Séquia Jussana
Séquia Mitjana

Ull de la Torre d'Uclés
(o de Tadeu)
Ull de la Vila
Ull de les Forques
Ull de Llombai
Ull de Valero
Ull de Vinaralls
Ull del Braç
Ull del Caramit
Ull del Fleix
Ull del Mangraner
Ull del Polaco
Ull del Pont
Ull del Rovellat

Relleu litoral i marítim

Illa del Sargat

Platja de l'Arenal

PRESENCIA HUMANA

Poblament

Alqueria d'Arnal
Alqueria d'Imar
Alqueria de Ballester
Alqueria de Batxitxa
Alqueria de Cabanilles
Alqueria de Capote
(o de la Moleta)
Alqueria de Cotanda
Alqueria de Huite (White)
Alqueria de Jaume Martines
Alqueria de la Menescala
Alqueria de la Miralles
Alqueria de Lledoner
Alqueria de Lossano
Alqueria de Macària
Alqueria de Mainer
Alqueria de Maria Daudí

Alqueria de Miralles
Alqueria de Montoia
Alqueria de Moros
Alqueria de Paco Leon
Alqueria de Ramon de Gruga
Alqueria de Ramon Llopis
Alqueria de Raset (o el Naranja)
Alqueria de Rios
Alqueria de Sales
Alqueria de Salomé Miralles
Alqueria de Soneja
Alqueria de Tirado
Alqueria de Vèrnia
Alqueria de Víctor
Alqueria del Batle
Alqueria del Madrileny
Alqueria del Maleno

Alqueria del Mensut
Alqueria del Paquero
Alqueria del Pintor
Alqueria dels Valencians
Alqueria Redona
Alqueria Roja
Alqueries del Ferrer
Borriana
Casetes dels Pescadors
el Baró
el Bofio
el Grau
el Palaciet
el Port de Borriana
Forn de Huite (White)

la Cotorra
la Regenta
la Serratella
les Alqueries de Santa Bàrbara
les Terrasses
Mas Quemado
Pany de Serra
Panyet d'Elvira
Torre de Calatrava
Torre de Carabona
Torre de Cleissac (o de Gallén)
Torre d'Uclés (o de Tadeu)
Torre de Vinarragell
Torre del Castellà
Xalet de Lugo

Partides i paratges

Campo Romero
Cap de Terme
el Calamó
el Campà
el Carloi
el Cedre
el Finello
el Fleix
el Marge
el Marjalet
el Mitjà de la Tanda
el Mitjà de la Tanda Segona
el Molinou
el Palau
el Racó
el Raset
el Reg de Nit del Palau
el Rovellat
el Secanet
el Serredal
el Tirado
el Tronxo
els Vintens

Finca d'Aurora
Hortolans
l'Alter
l'Andana (o la Marjal del Pessic)
l'Arenal
l'Eccehomo
l'Hereu
la Bassa de les Sangoneres
la Bosca
la Bota
la Conillera
la Figuereta
la Granja
la Jovada
la Malva-rosa
la Palafanga
la Serratella
la Torre d'Onda
la Vela
les Alqueries del Ferrer
les Fonts
les Forques
les Goles

les Moreres
les Peguntes
les Penyetes
les Salines
les Trencades
Llombai
Mangraner
Novenes de Calatrava

Sant Gregori
Santa Bàrbera
Santapau
Serredals de Sant Gregori
Terços del Molinou
Terços de Matella
Valero
Vinarragell

VIES DE COMUNICACIÓ I ALTRES LLOCS D'INTERÉS

Vies de comunicació

Camí d'Artana
Camí d'Etxebarria
Camí de Baix
Camí de Ballester
Camí de Facos
Camí de l'Eccehomo
Camí de la Bassa
de les Sangoneres
Camí de la Cantera de Vora Riu
Camí de la Closa
Camí de la Coixa
Camí de la Cossa
Camí de la Grandona
Camí de la Mar de Vila-real
Camí de la Panderola
Camí de la Pedra Blava
Camí de la Pedrera
de la Vilavella
Camí de la Ratlla
Camí de la Ratlla de Nules
Camí de la Regenta
Camí de la Serratella
Camí de les Monges
Camí de les Salines
Camí de les Tancades
Camí de Llombai
Camí de Santapau

Camí de Santapauet
Camí de Serra
Camí de Virrangues
Camí de Vora Riu
Camí de Xamussa
Camí del Cedre
Camí del Corrent
Camí del Fleix de Dalt
Camí del Marge
Camí del Marjalet
Camí del Mas Quemado
Camí del Melero
Camí del Palaciet
Camí del Palmeral
Camí dels Bandejats
Camí dels Carnissers
(o de la Seca)
Camí dels Mompons
Camí dels Xurros
Camí Fondo
Camí Vell de València
Camí Vell de Vila-real
Carretera d'Almassora
Carretera de Vila-real
Carretera de les Alqueries
Carretera de Nules
Carretera del Grau

Carretera del Port
Carretereta de Berbesser
Carretereta de Figueroles
Carretereta de la Miralles
Carretereta de Raset
Carretereta de Sant Gregori
Carretereta del Molí
Carretereta del Saurino
el Caminàs
Ferrocarriil València-Barcelona
les Creuetes
Pont de la Mota

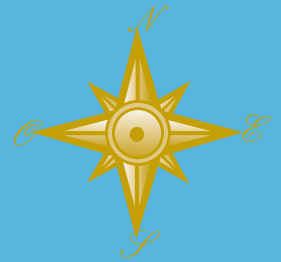
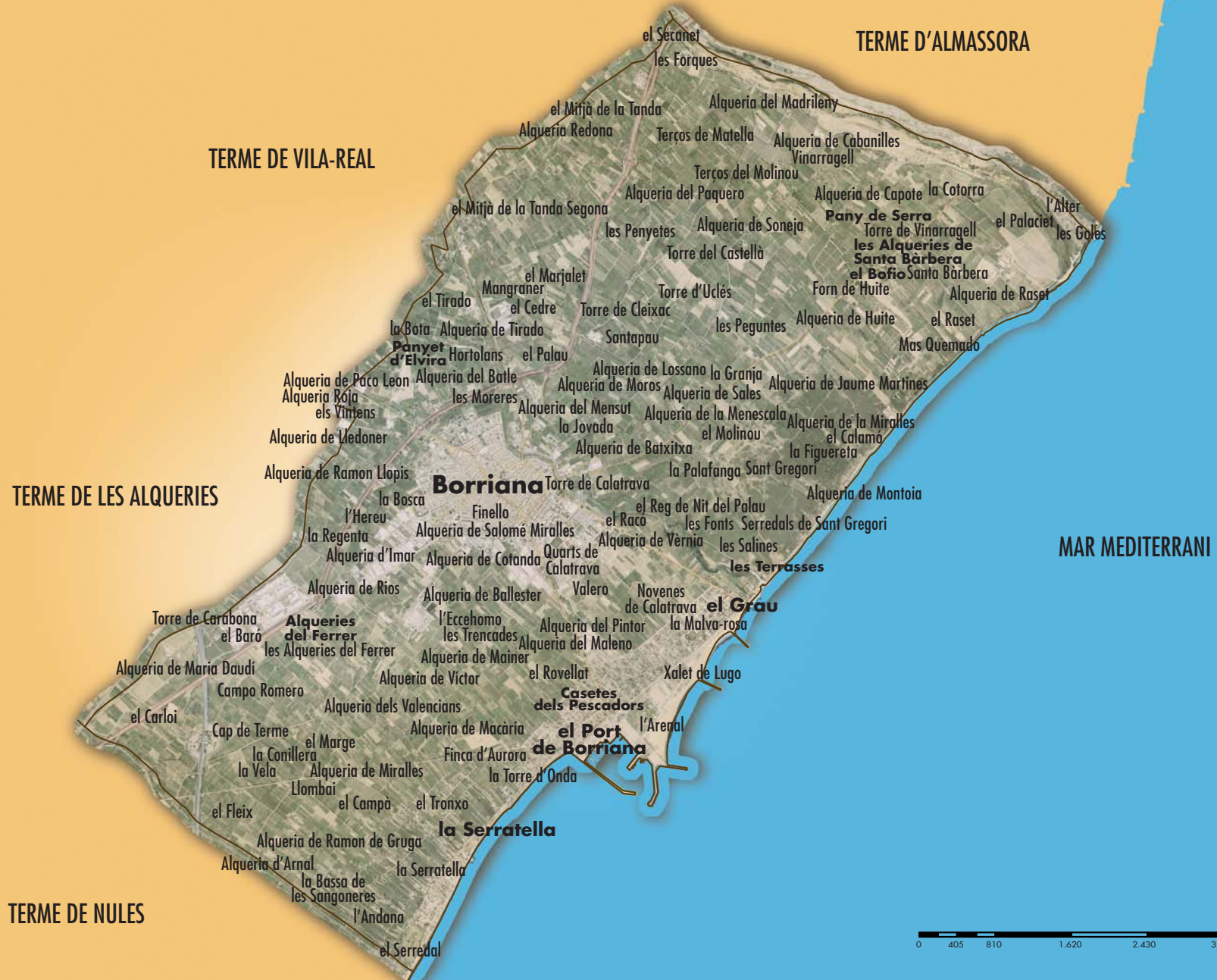
Pont de Sant Blai
Pont del Camí de la Cossa
Pont del Secanet
Port de Borriana
Sedeny de la Palafanga
Sedeny de Matella
Senda de l'Ullal
Senda de la Torre d'Onda
Senda de Novenes de Calatrava
Senda de Traver
Senda del Taronger

Altres llocs d'interés

Alqueria de Mascarós
Cementeri
Cooperativa Agrícola
el Calamó
el Palau
el Rajolar
el Tirado
el Transversal
Far
Ermita de l'Eccehomo
Ermita de la Mare de Déu
de la Misericòrdia
Ermita de la Sagrada Família
Ermita de Sant Gregori
Ermita de Santa Bàrbera
Farola del Grau
Església del Carme
Instal·lacions Esportives
la Paperera
la Pedregala
la Pila
les Moreres

Llonja del Peix
Molí Cremat
Molí de l'Arròs
Molí de l'Hospital (o la Farinera)
Molí de Matella
Molí de Montsonís
(o de les Tatxes)
Molí de Mundina
Molí de Qualo
Molí de Serra
Molí del Palau
Molí del Pont Corrent
Parc dels Quarts de Calatrava
Pins d'Arnal
Taverna d'Ambrosi
Taverna de Calces
Taverna del Tronxo
Taverna del Xurro
Torre de la Mar
Vinarragell
Xop del Betxinenc

Presència humana

Vies de comunicació i altres llocs d'interès

